ETIMOLOGII

AFINA, STRĂIN

Cuvintele *afin(ă)* și *străin* au două particularități comune, din cauza cărora etimologiile lor pot fi discutate împreună.

Mai întâiu, amândouă prezintă rotacismul. Formele *streiru*, *striiru* se găsesc în cele mai multe texte rotacizante; *afir* și *afiră* e și astăzi, după cum se vede din studiul lui S. Pop, publicat în DR. VII, 183, rostirea în Arieșeni (Munții Apuseni), iar varianta *jafiri*, alături de *(j)afini*, e atestată, ca împrumut din românește, la Ucraini. Tot din românește e împrumutat ungurescul *áfonya* și săsescul *afunje* [1]), precum dovedește răspândirea geografică a cuvântului în aceste limbi și existența lui *afin(ă)* (subt formele *afín*, *afíncu* pentru arbust și *afínă*, *afíncă*, *afínk'e* [2]), *afínge* pentru fruct) la Aromâni, în care dialect un împrumut din ungurește, săsește sau rutenește e exclus [3]).

Rotacismul e unul din cele mai puternice indicii despre latinitatea unui cuvânt românesc; de aceea originea lui *afin(ă)* va trebui

---

[1]) Atât forma ungurească cât și cea săsească se reduc la rostirea *afănă* sau *afână* (cu *ă (â)* redat prin *o (u)* după labiale), formă uzuală în Bucovina (Herzog—Gherasim, *Marginea* s. v.) și prin Ardeal, deci tocmai în regiunile unde s'a făcut împrumutul.

[2]) Forma *afínk'e* ar putea fi desvoltată dintr'un **afínče* — derivat cu suf. dim. *-čę* — cu o transformare fonetică analoagă cu *ng̑* > *nǵ* în arom. *nǵos*. Accentul pe *i* e ulterior, ca în *dafín* — și prin părțile Sibiului se accentuiază *afín*, *afínă* — precum dovedește păstrarea lui *f* nealterat.

[3]) Hasdeu, *Etym. Magn.*, 439; *Dicț. Acad.* s. v.; Gombocz—Melich, MESz, 21; *Schullerus*, SSW, 57, I. A. Candrea, *Psalt. Sch.* I, 90; E. Herzog, RF. I, 99.

BDD-A14805 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:04 UTC)

căutată mai întâiu în latinește; din aceeași cauză cuvântul *străin* nu poate fi identificat cu paleosl. *stranĭnŭ* « peregrinus, extraneus, obliquus », precum propunea Weigand *(Jahresbericht* .III, 214).

A doua asemănare între cele două cuvinte consistă în faptul că ele sunt rezultatele unor contaminări.

Cred anume că *afin* nu poate fi despărțit de *acĭnus*, cuvânt uzual în latinește, cu o familie destul de numeroasă (acinus,-a, -um; acinarius; acinaticius; acinosus; deacinatus) și care s'a păstrat și în limbile romanice (cf. Meyer-Lübke, REW., nr. 110) alături și în concurență cu *baca* (ib., nr. 859). După Thesaurus Linguae Latinae (s. v.) « differunt a c i n i et b a c c a e in eo, quod a c i n i densius nascuntur et magis conglomerati, ideo vitibus tribuuntur, sambuco, hederae, malis Punicis, et similibus, granorum veluti uvam ferentibus: b a c c a e vero dispersae et rarioribus, ut sunt lauro, olivae, cornis, myrtis, lentisco. . . ».

Dată fiind frecvența mare a *afinei* în pădurile noastre, unde ele trebue să fi format, ca și fragile, smeura și murile, o hrană căutată de păstori, s'a putut întâmpla ca fructele acestea sferice, care au forma atât de caracteristică de boabe, să fi fost numite, prin generalizare, cu însuși cuvântul ce însemna « boabă ». Prin unele regiuni afinele se numesc și *coacăze (-cioreşti)*, termen care la origine însemna tot numai « boabe » și care prin alte părți se întrebuințează pentru a numi s t r u g u r e i i (Ribes rubrum), a g r i ș e l e (Ribes grossularia) sau m e r i ș o a r e l e (Vaccinium Vitis alba). Această extensiune de sens dela specie la gen, când specia e foarte uzuală, și invers, e ceva foarte cunoscut din toate limbile. Numele « vrăbiei », *passer*, ajunsese încă în epoca latină să însemne « pasăre », ca în românește (unde se mai păstrează și cu sensul de « vrabie ») și în spaniolește *(pajaro)*. În Moldova, « strugurele » e numit *poamă*, spre deosebire de Franța, unde *pomme* este « mărul », ca de altfel și la noi, prin unele regiuni din Ardeal, unde cuvântul *măr* a ajuns să însemneze orice fel de poamă. Prin nordul Transilvaniei *pomiță* a înlocuit pe « fragă ». Slavul *koža* « piele » e un derivat în *-ja* din *koza* « capră », însemnând la început « piele de capră ». Chiar fenomenul despre care presupunem că s'a petrecut cu *acinus* în românește, îl regăsim la unele urmașe romanice sau derivate ale lui *baca* : în vechea-franceză *bai* nu însemnează « boabă », ci « laur », în Poitou

BDD-A14805 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:04 UTC)

bagiyó e « măceș », iar în dialectul din Puschlav în Elveția *bagé* înseamnă chiar « afin ». (Cf. Meyer-Lubke, REW., nr. 859).

Firește că din momentul când *acinus* s'a întrebuințat în acest sens, genul din latinește nu se mai potrivea, fiind în contradicție cu marea majoritate a plantelor cu fructe comestibile, de tipul lui *prun—prună*, *mur—mură* etc. Nimic mai firesc deci decât ca forma în *-us* să se întrebuințeze pentru plantă (arbust) și alături de ea să se nască o formă în *-a* pentru fruct, precum o găsim și în alte limbi romanice: log. *ágina* « strugure », irpinat. *ačena* (Meyer-Lübke, REW. subt *acina)*.

Dar *acĭnus* nu putea da în românește decât **ácen* sau **ácin*, ca *mácin*, cel mult **acăn* ca *mesteacăn*, *cearcăn*. Răspândirea cuvântului pe întreg teritoriul dacoromân și chiar la Aromâni, ne împiedică să considerăm forma *afină*, ca un hiperurbanism de felul lui *cier = fier*, *Cilipi = Filipi* sau *înciripa = înfiripa* (cf. DR. IV, 710 ș. u.), explicabile numai prin Moldova și Ardealul de nord.

Presupun că românescul *afin* derivă dintr'o formă **afĭnus*, contaminat din *acinus* și **dafinus*, **dafina* [1]) « laur », cuvânt cu care rimează (cf. și *Afin* și *Dafin* în basmele noastre). Asupra asemănării mari între boabele de laur și între afine a atras atenția mai întâiu Hasdeu *(Etym. Magn.* s. v.) și mai ales E. Herzog (RF. I, 99 ș. u.), care credea chiar că *afin* ar fi o formă « deglutinată » din *dafin*. (Cf. și pasajul latinesc citat mai sus, în care se stabilește deosebirea între « acinus » și « bac(c)a », precum și numirea savantă a afinului: Vaccinium m y r t i l l u s, în care asemănarea se face cu mirtul).

În ceea ce privește pe *străin*, e evident că acest cuvânt nu poate veni din *extraneus*, cum credea Miklosich *(Conson.* I, 58) căci acesta ar fi dat **strâiu*, dar ar putea continua pe un **extralienus*, contaminat din *extraneus* și *alienus*. Faptul că *alienus* se conservă în Peninsula Iberică și în Sardinia (cf. Meyer-Lübke, REW., nr. 340) ne face să presupunem că el se întrebuința și în cealaltă regiune periferică a Imperiului Roman, în părțile Dunării de jos. Se pare

[1]) Din grecește δάφνη (Schuchardt, *Vok.* II, 412) ca în Italia de sud, unde avem de asemenea *dáfina* (alături de *afra*, *lafra*, *nafra*, cf. Rohlfs, *Griechen und Romanen in Unteritalien*, p. 18) și ca în paleosl *dáfina* și sârb. *dàfina*. Cuvântul se păstrează — cu accent schimbat, ca în arom. *dafină* — în alb *dafíne* și bulg. *dafína*. G. Meyer, *Alb. Wb.*, 58.

BDD-A14805 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:04 UTC)

însă că peste acest cuvânt s'a suprapus foarte de vreme sinonimul său *extraneus*, atestat de pe vremea lui Cicero și răspândit pe întregul teritoriu romanic [1]). Rezultatul a fost acel **extralienus*, care nu putea da în românește altceva decât **străl'in* și apoi *străin* (ca < *muliérem* > arom. *mul eare* > *muiere*, *filianus* > arom. *fil'in* > dacorom. *fin;* pentru grupul latin *-lie-* cf. Meyer-Lübke, *Einführung*[3], § 161). Un **extralienus* putea fi înțeles și ca *alienus* întărit prin *extra-*, prefix care sublinia oarecum conținutul semantic al cuvântului, exprimând tocmai idea de «în afară de...», pe care-l găsim și la baza cuvântului *extraneus* (derivat din *extra*, ca *intraneus* din *intra;* cf. și *foranus*, *forasticus*, *forestis* din *foras*, *foris*).

Faptul că formele în care cuvântul românesc e atestat mai întâiu au *e* sau chiar *i (strein*, *striin)* nu poate alcătui o piedică împotriva etimologiei propuse. Dacă alături de forma regională de azi *trămet* aflăm în Codicele Voronețean numai *tremet*, nu urmează că acest cuvânt nu trebue să-l derivăm din *tra(ns)mitto*. De altfel prefacerea lui *ă* proton în *e* după cons. + *r*, în poziție moale, e cu mult mai frecventă decât se admite îndeobște, precum se vede din exemplele citate în DR. V, 776.

Cine a consultat adesea Dicționarul etimologic al limbilor romanice de Meyer-Lubke și a urmărit studiile de Geografie linguistică, s'a convins de sigur cât de mare e rolul contaminării în plămădirea oricărei limbi. Dacă totuși există un scepticism din ce în ce mai mare față de etimologiile care lucrează cu elementul «contaminare», e pentrucă în timpul din urmă s'a făcut prea mult abuz de el.

Faptul că linguistul gâcește, dar nu poate documenta, procesul de asociație de idei ce stă la baza unei contaminări, scade și el mult din valoarea probantă a etimologiilor de acest fel. De aceea ar fi foarte util dacă am avea mai multe studii, care să urmărească contaminarea în clipele când ea se produce în limbă. Chiar și publicarea

---

[1]) Cf. Wartburg, FEW., 332—332, unde se arată pe de o parte că sensul de «străin» al lui *étrange* se păstrează până azi în multe dialecte și era literar până în sec. XVII, și pe de altă parte că evoluția fonetică e explicabilă și prin urmare nu trebue să considerăm — ca Meyer-Lubke, REW., 3098 — cuvântul francez și cel italian ca forme savante. Și Bloch, DEdF, 276, consideră pe *étrange* ca urmaș al lui *extraneus* (cf. *lange*, *linge)*, cf. și Gamillscheg EWFS., 393.

BDD-A14805 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:04 UTC)

unor liste bogate de exemple poate fi utilă, căci din ele se pot desluși cu timpul principiile generale ce stau la baza fenomenului.

O asemenea listă încerc să dau în cele următoare, făcând un triaj în bogatul material adunat în cursul anilor. Exemplele sunt aproape toate scoase din partea tipărită a Dicționarului Academiei, încât pot fi urmărite, în ceea ce privește răspândirea lor, în această lucrare. Ele întregesc lista pe care o dădusem în 1905 în « Convorbiri literare » XXXIX, 307.

Cele mai dese cazuri sunt cele de contaminare a două sinonime sau aproape-sinonime, deci cazul picardului *ardillon* < *aguillon* + *dard* (Wartburg, FEW. s. v. **aculeo*). Peste termenul obicinuit în graiul unui individ se suprapune termenul mai puțin obicinuit sau termenul învățat din nou. Exemple:

bagea + ogeac (ogeag) > bageacă (bageagă)
cârtiță + hârciog > cârciog
cerceta + căta > cercăta
ciocănaș + ocnaș > ciocnaș
cioclej + glod « cocean de porumb » > cioclod
ciolac + bolnav > ciolnav
ciolac + chilav > ciolav
ciolac + olog > ciolog
coadă + toporâște > codorâște
coclete + clanță > coclanță [1])
cocor + barză > cocobarză
cocor + stârc > cocostârc
mă duc + plec > mă dec (DR. IV, 1015)
dumica + zdrobi > zdrumica
megl. nină « femeie mai în vârstă » + niveastă > nineastă « mătușă »
iscoadă + spion > ispion (Ciaușanu, Glos. Vâlcea)
păsà « apăsà » + îngreoña > împăsoña
zumzet + bombăit > zumbăit
zurba + gâlceavă > zurbavă.

Mai adesea cuvintele contaminate nu aparțin limbii literare, ci graiului familiar și popular, viu și colorat, fiind formațiuni spon-

[1]) În Țara-Hațegului *coclanță* se întrebuințează alături de *coclete*.

BDD-A14805 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:04 UTC)

tane, termeni glumeți sau batjocoritori, ori cuvinte expresive. Exemple:

bolofeți + nătăfleț > bolofleți (DR. IV, 819)
cârâi + cutcudăți > cârcârăți
ciondăni + hondromăni > ciondromăni
ciurui + picura > ciurcura
învârtitură + încolăcitură > încovârlăcitură
îndrăgi + guguli > îndrăguli
înțoțonat + zorzonat > țorțonat
înțoțonat + împoponat > înțoponat
sfârtica + spinteca > spârtica.

Un membru al familiei mele întrebuințează, cu o evidentă nuanță glumeață și pejorativă, cuvântul *zdranțelă* spre a numi astfel niște d a n t e l e rupte, numai z d r e n ț e.

Contaminarea se produce cu atât mai ușor când cele două sinonime au și o formă apropiată. Astfel:

brotac + broască > brostac
chelăreasă + chelner > chelnăreasă
cin + ceam «barcă mare» > cean și cim
gurguiu + burluiu > gurluiu
necheza + râncheza > rencheza și nincheza.

Tot astfel vechiul *înșăla (înșela)* s'a amestecat cu mai noul *încelușag* (din ungurește) dând forma contaminată *înșălușag*, iar vechiul *hartofor* (< n.-gr. χαρτοφόρος) a fost apropiat prin etimologie populară de *carte*, rezultând *cartofor*.

Adesea sensul nici nu trebue să fie apropiat, pentru ca două cuvinte cu formă asemănătoare să se asocieze atât de mult în mintea subiectelor vorbitoare, încât să se contamineze unul dela altul. Aceasta se întâmplă mai ales cu cuvintele care (cum e cazul lui *acin* și *dafin)* prin modificarea urmată ajung să dea o rimă. Astfel **aștetа–aștépt* (< **adstecto, -are)* și *deșteta* (megl. *știta) –deștet* (< *de-excito, -are)* s'au influențat reciproc *(Lat. ți und ki̯*, p. 10—11); tot astfel **blastemare* rimează cu *aestĭmare* după ce *blaphēmare* s'a contaminat cu el.

BDD-A14805 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:04 UTC)

În acest caz din urmă se mai constată un fenomen destul de frecvent la contaminări: se influențează două cuvinte cu sens opus. Așa s'a născut latinul vulgar **grevis*, contaminat din *gravis* + *levis*, și tot așa se explică forma *înculța* din *încălța* + *desculța*.

Uneori analogia formată cu alt cuvânt provoacă o schimbare de sens. Acesta e cazul lat. *injuriare* «a trata pe cineva în mod brutal», păstrat în românescul *înjura*, al cărui sens de «a spune cuvinte profanatoare la adresa celor sfinte» e de sigur influențat de *a se jurà*.

Adesea nu mai avem a face cu sinonime, ci cu două cuvinte exprimând două idei ce se întregesc sau dintre care unul servește ca un fel de termen de comparație, deci tipul lui **rendere* din *redare* + *prendere* sau a lui *pulmu* «pumn» (arom. și megl.) din *palmă* + *pumn* sau istrorom. *čăje* «tată» din *čăče* «tată» + *măje* «mamă». S. Pop a arătat în acest volum că varianta *sumolda* e formată din *suvolta* contaminat cu *moldă* (= covata în care «se suvoaltă»). Chiar și vecinătatea dintr'o serie poate produce contaminări, ca istrorom. *nopt* «nouă» din *opt* + *nouă*, sau, în același dialect, *șastele* «al șaselea», din *șasele* + *șaptele*. Alte exemple:

bolerca e o h o l e r c ă «din care îți vine b o a l a dacă o bei»

caradaică, «căruță rea» e o d a r a d a i c ă cu care se c a r ă

cărăbuță «roabă» e o t ă r ă b u ț ă cu care se c a r ă

chiloloiman e în același timp un c h i l o m a n și un c h e l ă l ă i t

ciobaligă se numește, în bătaie de joc, un c i o b a n slab, o b a l i g ă de om

clampucii sunt niște p a p u c i care c l ă m p ă e pe picioare

cocârja este a se c o r o i a (sau c o c o ș a, c o v r i g a, c o v o i a) ca o c â r j ă

gârjob e unul g â r b o v ca o c â r j e

încârlombat e î n c â r l i g a t ca o c l o a m b ă

încolătăcesc e î n c o l ă c e s c și î m p l e t e c e s c în același timp

mă încotolocesc, dacă nu s'a născut prin metateză din cuvântul precedent, ar putea fi mă î n c o l ă c e s c ca un c o t o c

îndupăca e un termen glumeț cu sensul originar de a î n d o p a cu d u p a c u l (= pumnul)

BDD-A14805 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:04 UTC)

mă pitulesc deșteapta poate, la început, ideea de a s e p i t i și a o t u l i în același timp.

Tot astfel *a îmbârca* a putut însemna la început a a b u r c a în c â r c ă; cel ce a format pe *clevesti* se gândea simultan la c l e v e t i și v e s t i; la *gâsâi* onomatopeea f â s â i sau s â s â i s'a amestecat cu cuvântul g â s c ă (despre care se zice că «gâsâe»); *umblăciul* este î m b l ă c i u l care u m b l ă; *închingiuit* e î n c h i n g a t și s c h i n g i u i t; *mândrușaim* e floarea i n d r u ș a i m, arătându-se în același timp că e m â n d r ă (= frumoasă); *a întuflica* «a mânca lacom» e a î n f u l i c a și a t u f l ì «îndesà» mâncarea în gură.

Nu lipsesc nici asociații de idei ca aceasta: gâsca g ă g ă e + rața o c ă c ă e > gâsca o g ă g ă e. Interesant e verbul a *înnopta* cu sensul de «a înnota cu capul în apă»; probabil că cu î n n o t ă s'a amestecat n o a p t e, căci celui ce intră cu capul în apă i se întunecă vederea, ca noaptea.

Asociațiile de idei pot fi din cele mai capricioase, încât azi nu mai putem urmări drumul luat de contaminări: dacă pasării *cinteță* îi zice și *sfinteță*, e probabil că s'a amestecat cuvântul s f â n t în numirea aceasta, fără să putem bănui însă de ce, căci nu cunoaștem o tradiție populară despre «sfințenia» ei. Fapt este că sunt mai ales unele cuvinte, care sunt supuse în multe limbi celor mai numeroase și mai curioase contaminări. Uneori nu mai rămâne din cuvântul originar, în urma numeroaselor schimbări, decât ritmul primitiv, precum s'a întâmplat bunăoară cu cuvintele romanice pentru «fluture» (cf. L. Spitzer, în *Jahrbuch f. Phil.* I, 145). Dintre numirile de animale, numele *salamandrei* și al *codobaturei* au suferit la noi fel de fel de deformațiuni prin contaminare; astfel cel dintâiu cuvânt pare a se fi amestecat cu «mândră», cu «solomonar», poate și cu «șopârlă», dând *sălămândră*, *solomâzdră*, *șolomâzdră* etc., iar al doilea s'a contaminat cu «cotor», «codru», «coțăi» etc., spre a da *cot(o)robatură*, *codrubatură*, *cuțubatură* etc. Un verb care a suferit fel de fel de schimbări e *împupăza* (din *pupăză*), care, amestecându-se cu «împopona», «înțoțona» și «cocoță» apare și cu variantele *împupuța*, *împopoța*, *împoțona*, *împopoțona*, *poponăța* etc. Adjectivul *hâlpav* se amestecă cu *hulpe* (= vulpe) și cu *lup* spre a da *hulpav* și *lupav*. Dintr'un **kapustnikŭ* slav avem *căpusnic*,

BDD-A14805 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:04 UTC)

cu variantele *căpușnic*, *crăpușnic* și *crăpusnic*, printr'un amestec cu « căpușă », « crăpa » și « capră », deși nu prea vedem de ce s'au făcut asociații tocmai cu ideile reprezentate prin aceste cuvinte.

Cuvintele rare, care deci nu sunt fixate destul de solid în memorie, sunt mai ușor supuse contaminării: *înrăfturat* (< în + rafturi) se amestecă cu *tafturi* spre a da *întafturat* și *întrafturat*.

Unele din cuvintele contaminate fac impresie de cuvinte compuse:

ban + gologan > bologan
ceas (sau ceasnic) + ornic > ceasornic
chidie + inie > chidinie
cioară + cioflec > ciorcioflec
cioc + clonț > cioclonț
ciocoiu + fleandură > ciocofleandură.

Foarte des găsim derivate cu prefixe, care au acest element derivativ numai prin amestec cu un cuvânt apropiat ca sens sau ca formă. Astfel:

acăța + cățăra > acățăra
afunda + cufunda > acufunda
aleș + leșui > alești
amoiu + muia > amuia
arunca + zvârli > azvârli
bârligat + încârligat > îmbârligat
bezmetic + desmeteci > desmetic
călțământ și călțare + încălța > încălțământ și încălțare
furios + înfuria > înfurios
gropniță + îngropa > îngropniță
ghimpos + înghimpa > înghimpos
ghiorț! + înghiți > înghiorț!
mulțime + înmulți > înmulțime.

Tot așa trebue judecate cazurile în care un adverb se contaminează cu o locuțiune adverbială cu același sens, servind apoi ca temă unui derivat verbal:

brățiș + în brațe > îmbrățișa
cruciș + în cruce > încrucișa
ponciș + în poancă > împoncișa

BDD-A14805 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:04 UTC)

Uneori întâlnim cuvinte care fac impresia unor derivate cu sufixe, dar sau felul derivației sau forma sufixului e cu totul neobicinuită. În multe din aceste cazuri ceea ce ni se pare derivat poate fi rezultatul unei contaminări. Deci tipul: *implectere* + *implicare* > **implecticare*, de unde al nostru *împleteci* (cf. DR. III, 678). Exemple:

borti + sfredeli > borteli
chiui + auli > chiuli
Florar + Prier > Florer
gâlcă + umflătură > gâlcătură
hâră + mârțoagă > hârțoagă
harbuz + bostan > hârban
îmbucăți + înjumătăți > îmbucătățı
împăca + împăcelui > împăcălui
încalte + îndelete > încălete
încălța + curelar > încălțelar
încornățel + cornut > încornuțel
îngăima + buimăci (sau zăpăci) > îngăimăci
sărcinar + cuier > sărciner
schilod + olog > schilog
uimi + buimăci > uimăci.

Adesea rezultatul contaminării cu cuvinte din aceeași familie sau cu vorbe cu formă apropiată e unul sau două sunete adăugate sau schimbate în mod neașteptat în corpul altui cuvânt, deci tipul *incalesco* + *caldus* > **incaldesco* > *încălzesc* sau **marced* (< marcidus) + *rânced* > *mârced*:

calicos + calici > calicios
căpiță + claie > clăpiță
cârjobat + coroiat > cârjoiat
cârjobat + cârlig > cârlobat
cârjoba + încovoia > încârjoia
cârjobat + jimbat > încorjumbat
fa + mă > fă
îmboldori + înveli > învoldori
înfig + înfipt > înfipg
înfig + împlânt > înflint

BDD-A14805 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:04 UTC)

înștiința + cunoștință > încunoștiința
soage + coace > soace (cu participiul *sopt*, după *copt*)
sui + guri > suri (eu sur etc.), sau *gui* (T. Papahagi, Gr. și Sufl. II, 51).

Dacă prin urmare vedem cum la *ciolan* i se zice prin părțile Năsăudului *ciolban*, putem spune fără teamă de a greși prea mult, că acel *b* intercalat se datorește contaminării cu vreun cuvânt care conține acest sunet, chiar dacă deocamdată nu suntem în stare să arătăm care anume e acel cuvânt.

Deosebit de interesante sunt cazurile când un cuvânt străin se suprapune peste un cuvânt vechiu dând naștere la o contaminare, ca în lat *vespa* + germ. *wespa* > fr. *guêpe*, sau în grec. σκαληνος + lat. strambus > **scalambus* (rom. *scălâmb*) sau **scalembus* (it. dial. *scalemb*), cf. Conv. lit. XXXIX, 306 ș. u. Adesea cuvântul străin nu trăește în limbă decât în aceste contaminări:

aș1ș + sârb. takoždere > aș1șdere
căpățână + bulg. glava (sau glavetina) > glăvățână
cârlig + slav. brl- «învârtesc, sucesc» > îmbârliga
*ciucă + (< ung. tyuk «găină») + curcă > ciurcă
clonț «cioc» + rut. kljuba «scoabă, cârlig» > clobonț (clobanț) «cioc»
coajă + slav. kora «scoarță» > coarjă
cotarlă + slav. kuče > cocioarlă «cățel alb»
pe îndelete + ung. rendelet > pe rândelete (DR IV, 840)
poticni + slav. nogŭ «picior» > potinog, «cal care se împiedecă, care dă cu piciorul de piatră».

Din dialectul istroromân am dat în *Studii Istroromâne* II, p. 222 — 223 exemplele:

žos + pozdolu > požos
linže + cr. obližem > oblinže
ml'ez + cr. mozga > ml'ezgu
roišu + cr. roža > roižu
l'ermu «vierme» + cr. glista «râmă» > gl'ermu
mul'a + cr. zmočit > zmul'a.
Din dialectul meglenit citează Th. Capidan:
gărneț + bulg. zrьno > zărneț
șarpi + alb. nepɛrkɛ > șăprătcă.

BDD-A14805 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:04 UTC)

Uneori se pare că o contaminare s'a produs chiar în limba străină, din care s'a făcut împrumutul în românește, deși nu o putem atesta. Astfel am explicat (DR. VI, 313) pe *ciosvârtă* dintr'un slav **čestvrŭtŭ* < *četvrŭtŭ* + *čęstŭ*; tot astfel românescul *tutcă* și *tutcan* presupun un amestec, pe teritoriu sârbesc, a lui *tuka* cu *tutkati* (cf. DR. IV, 1328), iar *clinti* pare a deriva dintr'un **klentiti* slav, care ar putea fi *klenuti* « a mișca, a agita » + *klatiti* « a clăti » *(Dicț. Acad.)*. N. Drăganu a arătat (DR. V, 895) câteva cazuri interesante de cuvinte ungurești, care presupun o contaminare cu vorbe românești trecute în graiul Săcuilor, precum: *pontoll* < rom. *păun* + ung. *toll* « pană »; *vintat* < ung. *vén* « bătrân » + rom. *tată* sau chiar ung. *gystót*, care arată o contaminare a elementelor românești *de istov* și *de tot*.

În asemenea împrejurări n'ar fi nici o mirare ca limba română să păstreze și elemente latine care nu s'au conservat decât în astfel de forme contaminate. G. Giuglea a arătat (DR. III, 594) că *cimpoul* e rezultatul unei contaminări între *centipellio* și *foale*, iar *stingher* e *singularis* + *stinghe* (DR., II, 901); N. Drăganu vede (DR. III, 698) în *gionate (gionoate, cionoate)* un amestec cu c i o a n t e, c i o a t e sau c o a t e a vechiului **genate* < **genuata*; Th. Capidan *(Dicț. Acad.* s. v.) consideră pe *înflocos* « arzător » ca născut din fuziunea lui **flăcos* (din **flac(c)a* = *facula* + *osus)* cu *înfoca*. Contaminări petrecute chiar pe teren latin ar putea fi: *screme* din *exprimere* și *excrementum*, *scânteie* din *scintilla* + *excandere*. *Răguși* ar putea fi un derivat din *raucus* apropiat de cuvântul *gușă* (DR. III, 689).

BUCECI

Dintre explicările etimologice ale *Bucecilor*, numai cea dată odinioară de G. Giuglea în « Anuarul Institutului de Geografie din București » e plauzibilă. Giuglea vedea în numele muntelui radicalul slav *bukŭ* « fag ».

Etimologia ar putea fi și alta.

N. Drăganu a arătat în timpul din urmă ce rol important au în denumirile topice românești numele de persoane. E probabil ca un astfel de caz să îl avem și la *Buceci*, care înainte de a deveni

BDD-A14805 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:04 UTC)

numirea masivului întreg de munți, poate să fi fost numele unei părți a lui, întocmai ca *Bucșa*, *Bucșoiul* ș. a.

Cred chiar că *Buceciu* — cuvântul se întrebuințează și la singular și această întrebuințare pare a fi cea originară — avem același radical ca și în *Bucșa* (cu derivatul *Bucșoiu)*

În noua sa lucrare despre *Numele proprii cu sufixul șa* (p. 15—16), N. Drăganu șovăe între mai multe explicări pentru numele *Bucșa*. Cea bună mi se pare cea indicată de d-sa cu «cf» la urmă, adecă cea care aduce acest nume în legătură cu *Bucur*. În Tohanul Nou — la poalele Bucecilor — *Bucșa* e și azi un nume de botez obișnuit (de ex. *Bucșa Șerbănucă*). De sigur că numele de familie *Bucșa* (cu derivate ca *Bucșoiu*, *Bucșan*, etc), destul de frecvente prin Ardeal, e un nume de botez devenit nume familiar. Faptul acesta ne face să credem că avem a face cu un ipocoristic dela *Bucur*, derivat cu sufixul *-șa*, întocmai ca *Romșa* din *Roman*, *Tripșa* din *Tripon*, *Comșa* din *Coman* ș. a., citate de N. Drăganu în lucrarea menționată.

Un derivat cu un alt sufix dela *Buca* (atestat la Drăganu, *op. cit.* p. 15 în a. 1225), forma ipocoristică a lui *Bucur*, ar putea fi *Bucoiu* (nume în Poiana-Mărului), cf. *Neagu-Necșa-Negoiu*. *Buceciu* ar putea fi format întocmai ca *Măneciu* (în Prahova) dela *Man* (cf. *Manea*, *Mănoiu)*, ipocoristicul lui *Manole*, sau *Moieciu* (sat în Bran) alături de *Moișa* (Drăganu, *op. cit.* p. 27) din *Moise*.

Ceea ce mă întărește să cred că aceasta e explicarea bună a toponimelor *Bucecîu* și *Moieciu*, e frecvența mare a numelor *Bucur* și *Moise* în satele din împrejurime.

COȚOBREL

Brandza, Grecescu și Pantu dau pentru «Prunus spinosus» numirea transilv. *coțobrel*. Fructul se numește *coțobrea*.

După informațiile mele, numai numirea fructului e cunoscută. O atestă Vaida și Caba din Sălaj, iar S. Pop îmi comunică că în Poeni, jud Năsăud, se zice: s p i n u l face *coțobrele*. Se pare deci că forma *coțobrel* e refăcută din *coțobrele*, ca d. e. *curmal* (în loc de **curma)* din *curmale*, după analogia lui *porumbrel—porumbrele*.

Cât despre *coțobrea*, acest cuvânt e împrumutat din rut *kocjurbá*

BDD-A14805 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:04 UTC)

(identificat, în dicționarul lui Gričenko, cu «Prunus padus», adică cu «mălinul»), care în rutenește însemnează atât arbustul cât și fructul. Cuvântul străin pare a fi înlocuit pe *porumbrea*, sinonim, care va fi fost și cauza metatezei *(coțobrea* în loc de **coțurbea)*.

COTOROSI; COITĂ; CHERAPLEȘ; IZMĂ; ȘIROIU.

Afară de înțelesul cunoscut de «a se scăpà (pe orice cale) de o persoană nesuferită sau de ceva neplăcut» pe care îl are *cotorosì* (în Moldova), variantă disimilată a lui *cortorosì* (în Muntenia), din bulg. *kurtulısvam* (din turcește *kurtulmak*, cf. Cihac II, 77), *cotorosì* mai are și înțelesul de «a cotrobăi»: A cincea zi arhivarul se sculă dis de dimineață, se îmbrăcă cu hainele cele mai bune, cotorosi prin toată casa...» (I. Gorun în Revista «Viața» a. II, Nr. 22). În acest sens, *cotorosì* vine din ung. *kotorázni* «a cotrobăì».

Tot un ungurism e cuvântul *coită* «femeie desfrânată», precum arată și răspândirea cuvântului numai în regiunile periferice influențate de ungurește. Stă în legătură cu ung. *kojtat (kaitat)* «a umblà încoace și încolo căutând», pe care Szinnyei îl glosează și prin «koslat» = i se face de bărbat («sich belaufen, ranzen, brunften» la Ballagi). În aceeași sferă semantică aparține și *kojtár*, care însemnează și «sensual». Pe cum îmi comunică N. Drăganu, prin părțile Năsăudului, *coită* are și sensul de «cățea», probabil la origine «cățea care umblă după câne». E probabil că după cățea cuvântul a fost aplicat, în batjocură, femeilor, Etimologia lui Pascu (Etimologii, 22), din lat. *coita*, nu trebue luată în serios.

Mai greu de înțeles este cum s'a format din verbul unguresc *kojtat* substantivul postverbal (de felul lui *râmă*, *bâză* etc. cf. DR. III, 685) românesc *coită*. Avem a face cu unul din acele cazuri interesante când cel ce împrumută din altă limbă încadrează împrumutul în categorii morfologice proprii limbii sale. Poți să cunoști o limbă străină în deajuns de bine, pentru ca, în momentul când cauți o expresie, să-ți vină în minte mai întâiu cuvântul străin, și totuși să nu o cunoști atât de bine încât să ai siguranța absolută a întrebuințării diferitelor variante morfologice posibile. Atunci se nasc acele împrumuturi care corespund unor forme hipotetice în limba străină sau care sunt formate după modele din limba maternă.

BDD-A14805 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:04 UTC)

Deși în ungurește există posibilitatea de a deriva cu sufixele *-es*, *-os*, *-os*, adjective fie dela substantive sau dela verbe, totuși nu există nici derivatul **fajos* (de la *faj* « neam, rasă »), nici **kereples* sau **kereplős* (din *kerepel* « flecărește », cf. *kereplye*, *kereplő* « huruitoare »). Asemenea derivate s'au putut naște însă în mintea unui Român cunoscător al limbii ungurești, pe când vorbea ungurește sau când împrumuta cuvinte pentru limba sa. Într'adevăr vechiul *faeș* « de soiu bun, chipeș » și noul *cherapleș* « prostănac », amândouă întrebuințate în Moldova, presupun formele ungurești cu asterisc date mai sus.

Alte asemenea cazuri a arătat N. Drăganu în « Revista filologică » II, 73 *(căpeleș)* și în « Dacoromania » III, 712 *(cioplău)* și VI, 263 *(beșteli)*. Tot d-sa a semnalat în această publicație (DR. IV, 754) un alt fenomen interesant la ungurismele noastre: împrumutarea lor cu forma acuzativului, d. ex. *but* (< ung. *bú)*, *căput* (< ung, *kapu)*, « poartă », *tărhat* (< ung. *terh)* etc. Cazul invers, adică înțelegerea unui cuvânt unguresc terminat în *-t*, ca acuzativ și reconstruirea greșită a unui nominativ fără *t*, îl observăm, după N. Drăganu *(l. c.)* în *ciopor*, din ung. *csoport*. Tot un astfel de exemplu pare a fi *izmă*, din ung. *izmat*, o variantă a lui *zamat* (din germ. *Schmack)* « aromă ». Că aroma puternică a acestei plante a putut să-i dea numele, nu e lucru de mirare și se confirmă prin faptul că în vocabularul Anonimului din Caransebeș, *izmă* are încă sensul originar de « sapor ». De altfel și celălalt nume al plantei, *mintă*, vine la noi tot din ungurește *(menta*, cf. *fodormenta* > *fodormintă* « ismă creață »), probabil prin farmacii. Lat. *menta* (cf. Byhan, *Jahresbericht* V, 319), dar și slavul *mět(v)a* n'ar fi putut să dea foneticește decât *mântă*.

În sfârșit, tot din ungurește îl avem pe *șiroiu*, cu o desvoltare semantică interesantă.

Pentru simțul etimologic al unor Români, *șiroiu* intră în familia cuvântului *șir*, fiind interpretat ca un fel de « șir mare ». Această etimologie populară o găsim ca explicație etimologică și la Philippide *(Principii*, 148).

Cihac desparte pe *șiroiu* de *șir* (I, 275 și II, 388) considerându-l, împreună cu variantele *șirlău* și *șivoiu*, înrudit cu paleosl, *struiti* « a vărsà ». El mai trimite și la alb. *ši*, cu plur. *šira* (?) « ploaie ». Şi Tiktin observă nepotrivirea de sens între *șir* « Reihe » și *șiroiu*

BDD-A14805 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:04 UTC)

« Flut », considerându-l pe acesta din urmă — împreună cu *șivoiu șirlău, șirloiu* — cuvânt de origine onomatopeică.

Cred înainte de toate că *șiroiu* trebue despărțit și de *șir*, și de *șivoiu (șuvoiu)*, care are cu totul altă origine. Mai cred că nu verbul *a șirui* e derivat din *șiroiu* — precum are aparența — ci, dimpotrivă, *șiroiu (șirloiu* și, cu schimb de sufix, *șirlău)* e un postverbal din *șirui (șirlui)*, întocmai ca *ciuroiu* din *ciurui* (Dacoromania I, 256) și *uroiu* din *urui* (Dacoromania III, 834 [1]). Și precum *urui* — cu varianta *urlui* — vine dın ungurește *(orülni)*, (cf. Cıhac II, 537), tot astfel *șirui (șiroi, șurui* [2]) — cu varianta *șirlui* [3]) — e ungurescul *sírni* « a plânge », cu cunoscuta adăogare a sufixului *-ui (-lui)* la verbe de origine ungurească.

Desvoltarea semantică a acestui cuvânt o înțelegem dacă pornım dela un exemplu ca acesta: *Lenuței îi șuruiau ochii de ți se topea inima uitându-te la ea* (V. Pop, *Sămănătorul* III, 311), în care expresia îi șiruiau ochii avea la origine sensul ungurescului *a szemei sírtak*, adecă « ochıı îi plângeau ».

Cu ideea « plâns » se asociază foarte ușor ideea « lacrimi ». Acest cuvânt s'a putut ivi în mintea vorbitorului, ca un adaus complementar, la expresia intransitivă « ochii șiruesc », rezultând: *ochii îi șiruiau lacrimi*. Alăturarea lui « *lacrimi* » de « *șirui* » constitue « accidentul fatal » (cf. DR. IV, 1326) în istoria acestui verb.

Am vorbit în altă parte *(Din perspectiva Dicționarului*, Cluj, 1922, p. 11) despre cunoscutul fenomen al intervertirii raportului între subiect și complement (drept și nedrept). La exemplele citate la acel loc se pot adăoga cu ușurință altele. Iată câteva, a căror des-

---

[1]) Pentru prefacerea lui *u* în *o* subt accent, cf *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXVII, 741 și mai ales exemple ca *jupóiu* refăcut dın *jupuésc*

[2]) Acesta nu trebue confundat cu *șerui (șărui, șirui)* « a scrie, a desemna » dın poleosl *šerovati*, la vechıı scrıitorı moldovenı, cf Tıktın, *Dicț. rom -germ.* s. v. Pe alocurı se pare că s'a derıvat (cu sufixul *-uı)* un verb nou dela *șir, a șirui*, cu înțelesul de « a pune, a aranja în șır »: Oștı să-mı șiruıască (Păsculescu, ap. Tıktın, *Dicț. rom -germ)*.

[3]) Acesta nu trebue confundat cu *șirlui* « a spălà, a face curățenıe » (T. Papahagı, *Maramureș*, Glosar), *șurui* « a zgârıa cu unghıile » *(Șezătoarea* V, 127) *șurlui* (Lex. Bud. etc) și *șurăi* (Brașov) « a freca (podına, vasele de lemn sau metal) » dın ung. *surolni*, cu acelaș sens. Cıhac II, 529

BDD-A14805 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:04 UTC)

voltare semantică poate fi urmărită cu ușurință în Dicționarul Academiei:

totus orbis id non *capit* « toată lumea nu-l *încape* (=cuprinde) »— id non *capit* toto in orbe « nu *încape* (=n'are loc) în toată lumea»;

durerile au *cercat* (=străbătut) pe bolnav — bolnavul a *cercat* (=îndurat) dureri;

omul *încură* (=face să alerge) caii pe livade — omul *încură* (=străbate alergând) livadea cu cai;

încarc (=îl bag tot) fânul în car — *încarc* (=îl umplu tot) carul cu fân;

înfășur (=învelesc) parul cu funia — *înfășur* (=învârtesc) funia pe par;

haină *împlășcată* (=luată pe umeri) — om *împlășcat*(=cu haina pe umeri);

împletesc cununi și le pun pe frunte — *împletesc* (=împodobesc) fruntea cu cununi;

închid (=mișc în țâțâni apre a acoperi deschizătura) ușa odăii — *închid* odaia (=o fac inaccesibilă) — ușa nu *închide* bine (=nu acopere bine deschizătura);

popa *citește* slujba pentru mort — popa *citește* mortul etc.

În loc de *ochii șiruiau* (=plângeau) *lacrimi* s'a putut zice, cu intervertirea raportului dintre subiect și complement, ca în cazurile citate, *lacrimile șiruiau* (=curgeau) *din ochi* sau numai: *lacrimile șiruiau*. Cum atât imaginea lacrimilor care se preling pe obraz, cât și forma cuvântului puteau deștepta ușor imaginea lui *șir*, a fost firesc ca *șirui* și postverbalul *șiroiu* să se unească, prin etimologie populară, cu substantivul *șir*, existent în limbă [1]).

Prin analogie s'a putut spune despre laptele din țâță și despre sudoare, când se preling pe corp, că *șiruesc* sau curg *șiroaie* [2]). Tot astfel spunea St. O. Iosif *(Patriarhale*, 78) de ploaie că « *șirue*...

---

[1]) P Skok (cf DR III, 834) îl explică pe *șiroiu* ca o contam.nare între *șir* și slavul *sŭroj* « confluxus »

[2]) Copilul începu să sugă lacom laptele înfierbântat al mamei Un șiroiu îi scăpă prin colțul drept al buzelor (Sandu-Aldea, *Sămănătorul* IV, 86) Sudoarea-i șiruia pe frunte (Sandu-Aldea, *Sămănătorul* VI, 882). Șirlaele sudorilor (Cantemir, *Ist. hier.*, 325). Curgeau sudorile de pe fiul împăratului șiroaie (Ispirescu, *Legende*, 254).

BDD-A14805 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:04 UTC)

d e-a l u n g u l streșinilor » și Vlahuță (citat de Damé, *Dicț. Rom.-franc.)* despre un rănit că îi « *șiruie* sânge subt tunică ».

Dar când e vorba de sânge, de ploaie și de apă în general, de obiceiu nu mai avem imaginea unei scurgeri în șuvițe subțiri de-a-lungul unui corp, ci de-o țâșnire sau vărsare în cantități abundente [1]). Astfel s'a putut face, printr'o nouă etimologie populară, o apropriere între *șiroiu* și *șivoiu* (precum văzurăm că a făcut și Tiktin). Prin Moldova și Bucovina *șiroiul* de apă poate deveni chiar sinonim cu *șivoiul*, însemnând « torent » [2]).

Prin asemănarea cu lacrămile care curg p i c â n d din ochi, s'a putut zice și: Vinu'n ocă șiruindâ (Diaconu, *Putna*, 183). Ascultă șuroiul canelei (C. Petrescu, *Calea Vict.*, 49). În acest sens cuvântul s'a întâlnit cu onomatopeea *ciurui*, *(ciorăi)*, cu un înțeles și cu o formă apropiată: Apa ciuruia din țeve (Ispirescu, *Leg.* 38/11). S'aud inu (=vinul) ciurăind (Țiplea, Poezii, pag. 85; în variante: ciuruind, ciorăind) etc. (Alte exemple în Dicționarul Academiei s. v. [3]). Rezultatul a fost că s'a zis și: Îmi ciuruesc lacrămile (Jipescu, *Opinc.*, 66). Lacrimi ciuruiau (Teodorescu, *Poezii pop.*, 28, 617, Bud. *Poezii pop.*, 4 [4]).

---

[1]) Românii vărsară șiroaie de sânge (Bălcescu, *Mih Vit*, 8/16) Sângele cu șiroiul i se pornise din nas (Pann, *Erotocr.* II, 100). Afară ploaia se auzia șuroind nesfârșit (C. Petrescu, *Calea Victoriei*, 100).

[2]) Pluta putea să se sfarme, iar noi să cădem în mijlocul șiroiului (I. Negruzzi, *Opere* V, 121). Bistrița, șiroiu de munte (Alecsandri, *Poezii pop.*, 255/13). Să facă pâraie Să curgă șiroaie (ib 189/3) Uite ce nor de ploaie! Acuși or curge șirloaiele (« Ion Creangă » III, 322).

[3]) Acolo s'a arătat că acest *ciurui* e derivat din interjecția onomatopeică *ciur*, prin care se exprimă scurgerea s țârâitul apei, ca și în ung. *csorogni*, *csorgani*, săseşte *čureln*, rut. *čuriti*. Numai prin etimologie populară verbul a fost apropiat de substantivul *ciur* și interpretat de unii lexicografi sau glosatori ca « a pica, a curge ca prin c i u r ».

[4]) Etimologia aceasta a fost comunicată la Muzeul Limbii Române în ședința din 13 Ianuarie 1931. Văd acum că și I A. Candrea compară în *Dicționarul enciclopedic* (apărut la sfârșitul anului 1931) verbul *a șiroi* cu ung. *sirni*. Când o etimologie e dată independent din două părți, mai totdeauna se adevereşte a fi bună. Ceea ce nu înțeleg la Candrea e, că deși definește pe *șiroi* cu « a curge în ș i r o a i e », el îl desparte de ș i r o i u în ceea ce privește etimologia, crezând că acesta s'ar fi născut din « și(v)oiu, influențat de pâraie ».

BDD-A14805 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:04 UTC)

ÎNTRAPORA

Cuvântul e întrebuințat de Coșbuc în traducerea Eneidei (p. 207/2): Calul se'ntraporă'n vânt bătând cu copitele vântul. În latinește: tollit se arrectum quadrupes (explicat prin « prioribus pedibus erectis »). Sensul e deci cel de « a se ridica cu picioarele dinainte în aer, a se cabra ».

Cred că *întrapora* e o formație personală a lui Coșbuc din locațiunea uzuală prin Ardeal « a se pune în *poară* » =a face opoziție, a se împotrivi, a opune rezistență. Coșbuc însuși întrebuințează pe *în poară* în Balade și Idile (p. 124) în versurile:

Ea-mi sare'n drum, că doară-doară
M'apuc să-i spuiu o vorbă'n poară.

Prin Bihor, după cum îmi comunică d-șoara L. Papp, unui cal nărăvaș i se spune cal *cu poară*. Cabrarea e tocmai ceea ce caracterizează pe mulți cai « cu năravi ».

Am aștepta, e adevărat, ca un verb derivat din *în poară* să aibă forma a **împora* s. **împori*. Dar un **împoară* sau **împorește* n'ar fi avut nimic din valoarea expresivă a lui *întraporă* cu cei doi *r* imitativi ai baterii din picioare și cu accentul său proparoxiton, atât de potrivit în hexametru.

Cum a ajuns însă Coșbuc la această formațiune derivată cu prefixul *întru-*?

În limba română există o serie de verbe, în care prefixul *în-* e în concurență cu *întru-* (ca de altfel și prepozițiile *în* și *întru)*: *întrarma* =înarma, *întraripa* =înaripa, *întrarginti* =(în)arginti, *întrauri* =(în)auri. Toate acestea fiind derivate dela verbe începătoare cu vocala *a-*, au putut fi considerate ca fiind compuse cu un element *intra-*, cu care Coșbuc a înlocuit pe *în* din *în poară*. Verbele pomenite au azi un parfum de vechime și nu se mai întrebuințează în graiul zilnic, ci se aud numai în poezia populară, un motiv mai mult ca să servească de model poetului în necontenită căutare a unui cuvânt expresiv, care să îndeplinească condițiile cerute de ritm sau de rimă.

Alături de *întrulp*, altă creație a lui Coșbuc — și tot cu prefixul

BDD-A14805 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:04 UTC)

întru- — a cărui geneză a fost explicată de N. Drăganu în DR. I, 300, am avea al doilea caz care ne relevează procesul psihologic petrecut în subconștientul poetului creator de cuvinte nouă.

ÎNTRECLEȚI

Acest verb se întrebuințează prin Munții Sucevii și însemnează, după I. Teodorescu, *Șezătoarea* V, 102, « a încremeni, a preface pe un om în statue de piatră, cum a fost prefăcută Dokia ». Același folclorist explicându-l în aceeași revistă (vol. III, 17), adaogă următoarea notă: « a preface prin putere divină un corp în bolovan, în sare etc. » [1]). Această explicare mai completă ne amintește formula de blestem pe care o întâlnim des în scrierile vechi: să fie *proclet* și *triclet* adecă: afurisit și de trei ori afurisit, ca în bulgărescul: *da e prokljat i trikljat.*

A întrecleți trebue să fi însemnat la început « a afurisi, a invoca puterea divină să facă cuiva un rău ». Că acest blestem cuprinde dorința ca dușmanul să se prefacă în stan de piatră, e numai una din multele variante pe care putea să le aibă blestemul.

În Bucovina, unde cuvântul e atestat de Herzog și Gherasim din satul Marginea, evoluția semantică s'a făcut în altă direcție. *Întrecleți* însemnează acolo « a se uita urît, încruntat la cineva » (« bose dreinblicken », *Codrul Cosminului* IV, 205), ca cel ce blestămă.

ÎNVĂRNICI

Din Banat și din Mehedinți se atestă verbul *a se învărnici* pe care Boceanu, în « Glosarul » său îl definește prin « a se face văr (copii) cu cineva în prima luni după Dumineca Tomii ». O variantă, e dată de R. S. Molin, în Glosarul Bănățean, publicat în Noua Revistă Română a. 1910, *a învărnichi*, tot cu sensul de « a se face veri » sau « frați de cruce », « a se înfărtăți ». Această formă, cu *c* nealterat

[1]) În vol III din Șezătoarea se dă forma *întrecletî*, evident, o greșală de tipar, căci *î* următor, în loc de *ț*, la infinitiv, e o indicație sigură că înaintea lui trebue să cetim *ț*, nu *t*.

BDD-A14805 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:04 UTC)

înaintea lui *-ire* al infinitivului ne arată că avem a face cu un împrumut recent. Din punct de vedere morfologic, sufixul ar fi cu totul neclar, dacă am avea un derivat din văr (căci un **vărnic* nu există). De altfel nici nu te poți face văr cu cineva într'o anumită zi a anului, ci poți deveni doar prin alianță, dacă nu ești văr prin naștere.

De fapt legătura cu « văr » s'a făcut numai prin etimologie populară, « vere » fiind, ca și « frate », un cuvânt cu care se adresează un prieten altuia.

Regiunea vestică (Banatul și județul Mehedinți), unde se întrebuințează cuvântul, ne îndeamnă să-i căutăm o origine sârbească, care nu e greu de găsit, căci *vernik* însemnează în această limbă « prieten credincios ».

ÎNVEGHIA

Prin Moldova și Bucovina se întrebuințează acest verb care însemnează « a băga de seamă, a lua aminte, a se păzi să nu facă ceva rău, a se învăța minte, a se cuminți ». Mi-l comunică Th. Naum, care l-a auzit în gura unui țăran, la un proces: *Dă-i d-le judecător, o pedeapsă mare ca să se'nveghe și alții* », adică să servească și altora de pildă. Atestat îl găsesc în « Cântecele de Țară » ale lui T. Pamfile, la pag. 250: *Leleo . . . mi-ai păcătuit! Dar eu . . . nu te-oiu blăstămà, Să te'nveghii singurică, Că nu ești așa de mică!* (Din Mitoc, în Bucovina).

În latinește există compusul *invigilare* cu un sens aproape identic. Quicherat îl traduce prin « veiller » și « être attentif à, avoir les yeux sur », iar Georges prin « wachen, wachsam sein » și « auf etwas bedacht sein, grosse Sorge auf etwas wenden ». E probabil deci că avem a face cu o continuare directă a compusului latin și nu cu o derivare, pe teren românesc, din *veghia* cu prefixul *în-*.

Dintre dicționarele existente, nu-l înregistrează decât Costinescu, care însă îl confundă cu *învedera* și-l definește inexact prin: « a scoate, a da de față, a da în public, a face să știe toată lumea un lucru, o faptă ».

SEXTIL PUȘCARIU

BDD-A14805 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:04 UTC)